

Posudek vedoucího diplomové práce (DP)

Adam Hanus, Hrad vzdělávání národa. Vznik, poměry a význam středního školství v politickém okrese Sušice mezi reformami 1869 a 1953. DP, UK FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin 2018, 631 s. + řada grafických příloh (s. 641 - 688)

Časové mezníky své DP si p. Hanus zvolil logicky; první je dán Hasnerovou školskou reformou, která obecné a střední školství v Předlitavsku liberalizovala, tj. snížila v něm vliv římskokatolické církve, zlepšila sociální postavení pedagogů a vytvořila předpoklady proto, aby se síť jednotlivých škol do budoucna zahušťovala. Dále bere v úvahu vliv první světové války, první československé republiky a Protektorátu Čechy a Morava na další vývoj středního školství. Sympatické je i to, že analyzuje jeho vývoj po druhé světové válce; za zásadní zlom v něm oprávněně považuje striktní uplatňování sovětského školského systému od r. 1953. Po r. 1945 se též výrazně změnila národnostní struktura tohoto pošumavsko-šumavského okresu, v němž původně společně žili Češi a Němci. Podle autorova názoru se jejich národnostní konflikty vyznačovaly především publicistickou konfrontací. Spolu s americkým historikem Pieter M. Judsonem domnívá, že k nim přispívali zejména pedagogové, kteří sem přišli odjinud (s. 53 an., 577 a 620).

Zároveň bere v úvahu „spektakulární“ nacionalistickou konfrontaci, k níž došlo v září r. 1908 v Kašperských Horách (s. 600 – 607), o níž ostatně informoval ve své bakalářské práci, již rovněž napsal v mém semináři.¹ Míni však, že v českém tisku byla „nacionalisticky“ zkreslena. V této souvislosti by zřejmě stálo za zvážení jednak to, že modernizační či jiné ve společenských centrech dominující tendence jsou nejen v případě nacionalismu do společensky, kulturně a hospodářsky „méně“ rozvinutých či prostě „jiných“ oblastí v zásadě „vyvázeny“ (viz např. elektrifikace Kašperských Hor), a že téměř vždy jsou zde nejprve akulturovány jako informace, které se potom v „příznivém“ případě stávají (foucaultovsky řečeno) dispozitivem pro společenskou praxi. Pan Hanus by se měl proto při obhajobě své DP vyjádřit k tomu, do jaké míry považuje nacionalismus v sušickém okrese v jeho vztahu k všeobecnému střednímu školství „jen“ za „cizí“ import, který se stýkal a potýkal s jazykově bilingvním a tudíž i národnostně indiferentním prostředím, jak se domnívá Judsonova názorová stoupenkyně, americká historička Tara Zahra (s. 54 aj.). Z jazykových preferencí místního obyvatelstva tradičně vycházelo i teritoriální vymezení farností římskokatolické církve i úřední určení vyučovacího jazyka na triviálních školách.

¹ Adam Hanus, Muzeum v Sušici a veřejnost (1880 – 1945). UK FF, (Ústav hospodářských a sociálních dějin) 2015, s. 196 ann.

K tomu dodejme, že protestantské poddanské obyvatelstvo bylo u nás v rámci rekatolizace nuceno v době pobělohorské změnit svou víru, bylo tedy podrobena civilizačnímu trendu, jenž byl na jeho teritorium „importován“ z centra. Ostatně i zavádění křesťanství bylo ve své době v Čechách projevem „invazivní“ kulturní politiky. Tím chci říci, že kulturní importy „odněkud“ nejsou v dějinách nic nového a nacionalismus není v tomto směru žádnou výjimkou. Je přitom však otázkou, proč některé projevy kulturního importu přijímáme kladně a jiné zase záporně?

Posuňme se však k přednostem Hanusova kvalifikačního textu, kterých není málo, neboť imponuje již svým rozsahem a heuristikou, díky níž vytvořil soubor téměř 20 000 studentů a studentek zachycující jejich místní a socioprofesionální původ i to, zda své studium dokončili, neboť se nezdálo i to, že tomu tak nebylo. Jako autor tak získal cenné výchozí analytické charakteristiky pro srovnání jednotlivých druhů škol, z nichž nejvýznamnější byla česká reálka/později gymnázium v Sušici a německá reálka v Kašperských Horách, která byla jistou kompenzací za to, že gymnázia v Klatovech a Písku se počestila. Svůj zvláštní význam má Hanusův výklad o českých a německých pokračovacích školách v okrese, které za druhé světové války prožívaly jistý rozkvět. V této souvislosti je třeba vyzvednout, že své snahy o komplexnost tohoto přístupu se nevzdal ani potom, co mu nedávno zákon o ochraně osobních údajů jeho práci velmi znepríjemnil. Školství ve zvoleném výměru považuje na jedné straně za „Hrad“ vzdělávání národa, na druhé straně se především pak v závěru své DP (s. 601 – 614) poměrně kriticky staví k nacionálním kontextům vzdělávání stejně tak jako k „meritokratickému mýtu“, který (stručně řečeno) přeceňuje roli vzdělávání jakožto faktoru sociálního vzestupu. V těchto rozdílných výkladových polohách spatřuji však vzájemné napětí, které by měl kolega Hanus při obhajobě své DP vysvětlit.

V některých případech provedl též analýzu sociální mobility studentů, inspirován přitom konceptem sociálního prostoru, pohybem v něm mezi jednotlivými sociálními lokacemi díky sociálnímu a zejména pak ekonomickému a kulturnímu kapitálu a habitu jeho participantů. Tyto i jiné faktory pak činí ze vzdělání proceduru vedoucí k vzestupu, sestupu, cirkulaci či seberekutaci ve vztahu k výchozím socioprofesionálním pozicím studentů ve srovnání s těmi, jichž potom ve společnosti dosáhli. Hanusovým konceptuálním vzorem byl přitom francouzský sociolog a etnograf Pierre Bourdieu; osloven byl především jeho grafickým znázorněním sociálního prostoru, jenž činí pohyb v socioprofesionální poli vskutku názorným (viz hl. Grafy V/1- 7 v přílohách). Na druhé straně jde o postup, jenž je velmi náročný na analytickou práci, proto je třeba opět přivítat, že jej Adam Hanus nejen zdařile

použil, nýbrž si jej též oblíbil. Sám je však poněkud skeptický v tom, že by se některý z jeho následovníků chtěl vydat právě tak pracnou cestou.

Kvalifikační text Adama Hanuse je nepochybně po mnoha stránkách inspirativní pro další výzkum a navíc prozrazuje autorův nepochybný talent pro bádání v sociálních a kulturních dějinách. Z jeho podnětů vyzvedávám mj. zjištění, že města v sušickém okrese měla větší pochopení pro školy jakožto integrální součást své kulturní reprezentace. Nicméně však i ona narážela při výstavbě nových školních budov na meze svých ekonomických možností (s. 389 aj.). Přínosné jsou i jeho charakteristiky vývoje genderových aspektů místního školství. Za nejdůležitější však považuji autorovo zjištění, že jeho absolvování umožňovalo sice jistý sociální vzestup, který nelze ovšem absolutizovat, neboť byl ve značné míře ovlivněn typem školy a dobou studia na ní (s. 609 aj). Častěji než ke spektakulární vertikální mobilitě směrem nahoru, zde dochází totiž k sociální cirkulaci, která měla mírně vzestupný charakter a podle zjištění kolegy Hanuse byla relativně otevřená i pro studenty z maloburžoazních, rolnických a dělnických rodin. Jeho DP *velmi rád doporučuji k úspěšné obhajobě a navrhuji ji klasifikovat jako výbornou*. V případě, že by ji p. Hanus chtěl podat jako rigorózní, neboť jde o text vsutku nadprůměrný, bych doporučoval, aby z ní odstranil drobné formulační a gramatické nesrovnalosti, jichž se nevyvaroval.

Praha 23. 8. 20018

Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.